

گرفتى هاوواتایی له پینواژوی وەرگیراندا

سونیا غهفور حمهسالج¹، بێستون حسەن ئەحمەد²

^{1,2} بەشی زمانی کوردی، کۆلێجی پەر وەر دە ی بنه‌رمێ، زانکۆی سلیمانی، سلیمانی، عێراق

Email: sonia.hama@univsul.edu.iq¹, bestun.ahmad@univsul.edu.iq²

پوخته:

وەرگیران وەک پینواژۆیهکی زمانه‌وانی و هونه‌ری، رۆلێکی سه‌رمکی له پهیوه‌ندیکردن و گواستنه‌وه‌ی بیرۆکه‌ و زانیارییه‌کان له سه‌رانه‌سه‌ری کۆمه‌ڵگه‌ و زمانه‌ جیاوازمه‌کاندا ده‌گیرێت، که‌واته‌ له‌ بنه‌رمێدا ئه‌رکی وەرگیران بریتیه‌ی له‌ گه‌شتکردن به‌ ئالۆزییه‌کانی واتادا، به‌ جوړێک که‌ ده‌قی وەرگیردراو له‌ زمانی بۆ وەرگیردراو، هه‌مان واتا و په‌یام و کاریگه‌ری و ده‌نگدانه‌وه‌ی کلتووری ده‌قی ره‌سه‌نی هه‌بێت، ئه‌م ئالۆزییه‌ی واتا و جیاوازییه‌ی بێ زمانه‌کان، و له‌ وەرگیران ده‌کات کۆکێکی داھینه‌رانه‌ی هه‌بێت، نه‌ک ته‌نها ئه‌رکی گواستنه‌وه‌ی واتا بێت له‌ زمانیکه‌وه‌ بۆ زمانیکێ تر، لێره‌وه‌ پهیوه‌ندییه‌ واتاییه‌کانیش و ه‌کو لایه‌نیکێ سه‌رمکی واتا، له‌م ئالۆزییه‌ داهاو نین، له‌م توێژینه‌وه‌یه‌دا دیار ده‌ی هاوواتایی و ه‌ک په‌کێک له‌ پهیوه‌ندییه‌ ده‌به‌نه‌ گرفت بۆ وەرگیران، رۆشنایی ده‌خه‌ریته‌سه‌ر.

کلێله‌ و شه‌: وەرگیران، پهیوه‌ندییه‌ واتاییه‌کان، پهیوه‌ندی ئاسۆیی، پهیوه‌ندی ستوونی، هاوواتایی.

الملخص:

الترجمة عملية لغوية وفنية تلعب دورا رئيسيا في الربط ونقل الأفكار والمعلومات عبر المجتمعات واللغات المختلفة. وعليه، فإن جوهر مهمة الترجمة يكمن في اجتياز تعقيدات المعاني، بطريقة تضمن أن النص المترجم في اللغة الهدف يحمل نفس المعنى والرسالة والتأثير والصدى الثقافي الذي يحمله النص الأصلي. هذه التعقيدات في المعاني والاختلافات بين اللغات تجعل من المترجم جوهر إبداعيا، وليس مجرد ناقل للبيانات من لغة إلى أخرى. ومن هنا، فإن العلاقات الدلالية، كأحد الجوانب الأساسية للمعنى، لا تنفصل عن هذه التعقيدات. وفي هذا البحث، يتم تسليط الضوء على ظاهرة التضامن الدلالي كأحد تلك العلاقات التي تشكل تحديا للترجمة.

الكلمات المفتاحية: الترجمة، العلاقات الدلالية، العلاقة الأفقية، العلاقة العمودية، التضامن الدلالي.

Abstract:

Translation as a Linguistic and Artistic Process plays a central role in connecting and transferring ideas and information across diverse societies and languages. Fundamentally, the task of translation involves navigating the complexities of meaning, ensuring that the translated text in the target language retains the same meaning, message, impact, and cultural resonance as the original text. These intricacies of meaning and the differences between languages make the translator a creative core, rather than merely a conduit for transferring data from one language to another. Hence, semantic relationships, as a key aspect of meaning, are inseparable from these complexities. In this study, the phenomenon of synonymy is illuminated as one of those relationships that pose a challenge to translation.

Keywords: Translation, Semantic relation, Syntagmatic relation, Paradigmatic relation, Synonym.

پيشهكي

تويزينهوهكه به ناو نيشاني "گرفتي هاوواتايي له پيوژوي و مرگيراندا"، هموليکه بو درخستني ئهو گرفتانهي وشه هاوواتاکاني زمان له پيوژوي و مرگيراندا دروستيدهکمن، ئهميش به چرکړدنهوهي بابهتهکه له ناستي واتاسازيدا و ترخانکردني وشه وهک دانهميکي زماڼي، بو ليکدانهوهي و شيکر دنهوهي به شيک له پيوهندييه واتاييهکان و ئهو گرفتانهي له و مرگيراندا پيکيدههينن. بو ئهم مهبستهش تويزينهوهكه به سسر دوو بهشي سهرمکيدا دابهشدهکړيت، ئهوانيش:

بهشي يهکهم وهک به شيکي تيوري به ناو نيشاني "و مرگيران و پيوهندييه واتاييهکان"، له دوو پاري سهرمکي و چهند ومچه پارتيک پيکديت، پاري يهکهم بو خستنهرووي چهک و بنهماکاني و مرگيران وهک يهکيک له کارامهيهکاني زمان ترخانکراوه. پاري دووهميش بو پيناسه و ليکدانهوهي چهکي پيوهندييه واتاييهکان و جوړمکاني ترخانکراوه، که رولي پر بايهخيان له ليکدانهوهي و ديار يکردني واتاي وشهکان هميه له زماندا.

بهشي دووهم وهک به شيکي پراکتیکي، به ناو نيشاني "گرفتي هاوواتايي له پيوژوي و مرگيراندا"، له دوو پاري سهرمکي و چهند ومچه پارتيک پيکديت، پاري يهکهم به شيوميهکي گشتي ئهو گرفتانه دمخاتروو، که پيوهندييه واتاييهکان وهک لايمنيکي گرنگي زانستي واتاسازي له و مرگيراندا دروستيدهکمن، پاري دووهميش ئهو گرفتانه تاوتوي دمکات، که بههوي دياردهي هاوواتاييهوه له پيوژوي و مرگيراندا پيکيدهم، ئهميش له نهمجامي جياوازي لايمني زماڼي و جوگرافي و کلتوري نيوان زمانهکان، که چون دهنه ناستنگ له گهياندني واتايهکي ورد و گونجاودا.

تويزينهوهكه له نهمجامي گهران بو وهلامي چهند پرسپار و هوکاريکموه همليردراره، لمو پرسپارانهش: (و مرگيران وهک پيوژويهکي زماڼي و هونري، چون دهنانيت وانا و پيامي دانه زمانيهکان له پال پيوهندييان لهگهل دانهکاني تري زمان و جياوازيه کلتورييهکان به شيوميهکي کارا له زمانیکي تر بگوازيتهوه؟)، (چون پيوهندييه واتاييهکان و بهتاييهتي دياردهي هاوواتايي، کاريگري له سسر به نهمجام گهياندني و مرگيرانیکي ورد و باش هميه؟).

ميتودي تويزينهوهكه: لم تويزينهوهكه سود له ميتودي و هسفي شيکاري و مرگيرانوه.

نامانجي تويزينهوهكه: شيکر دنهوهي به شيک لمو گرفت و ئالوزيبانهي، که پيوهندييه واتاييهکان به تاييهتي دياردهي هاوواتايي له پيوژوي و مرگيراندا دروستيدهکات، ئهميش له ريگهي شيکر دنهوهي دياردهکه له زماڼي کورديدا و بهر اورکردني به زمانیکي تر (وهک ئينگليزي).

له کزتابيشدا به چهند خاليک نهمجامي تويزينهوهکه مان خستوومتروو، لهگهل پولينکردن و ريزبهندي ليستي سهرچاوه بهکار هاتووهکان.

۱. و مرگيران و پيوهندييه واتاييهکان

زمان تاييهتمهندييهکي مروقه و پيرمويکي ريکخراوه، که له دنگ و وشه و پيکهايهي سينتاکسي و کوملتيک نيشانه پيکهايووه، له پيناو دهسته بهرکردني پيوهندي و ليکتيگهيشتي نيوان مروقهکان و تواناي ئالوگورکردني زانست و بيروبوچوون و مهبسته و دابونريت و بيروباوهري مروقه، يهکيکيش له کارامهيهکاني زمان، و مرگيرانه.

۱/۱ و مرگيران، چهک و پيناسه

و مرگيران له رنګدانهوهي پيداويستيه بهر دموامهکاني مروقايمتي بو پيوهنديکردن و پاراستني بيروکهکان، ههروهها گهشهکردن و کارليککردني کوملگهکان و دروستکردني پرديک له نيوان زمان و کلتوره جياوازمکاندا سهريلهءدا، کهواته "و مرگيران پيش ئهوهي تاييهتيت به کهساني پسور و شارما و مرگير، له خويدا کرديهکي زمانيه" (قادر، ۲۰۲۱، ۳۳)، ههريوه {J.C. Catford-کاتفورډ} پيش له کتتيهکيدا به ناوي {A linguistic Theory Of Translation}، دهرباري و مرگيران پنيوايه دهنيت له سسر بنهماي ئهم ناراستيه ههلبسهنگيرنيت: و مرگيران بهنده به زمانهوه و له زماندا کاري خوي دمکات (به دهستکارييهوه له: ئوستينوډ، ۲۰۱۷، ۷۳-۷۴) و مرگيرانوه، ههريوه له تويزينهوهکه سهرنجي به شيک له زمانهوانان لهبارميهوه دمخريتهروو.

- رومان ياكوبسون (Roman Jakobson): له وتاریکی دا به ناوی (دهرباره ی لاینه زمانه وانییهکانی و مرگیران)، و مرگیران به لیکدانهو ی نیشانه زمانه وانییهکان به زمانیکی تر پیناسه دمکات، واته پنیوایه و مرگیران پهرینهو له زمانیکهو بۆ زمانیکی تر نییه، بملکو پهرینهو یه، له سیستمیکی نیشانهو یه بۆ سیستمیکی نیشانهو یه تر، ههروه ها جهخت لهو دهکاتهو، که و مرگیران تهها جیگره و ی وشهکان نییه، بملکو تیگهیشتن و گواستنهو ی و اتا و لاینه کلتوریشه (Jakobson, H. Zohn Trans, 1959, 239-232).

- له لایهکی ترمه گیدیون تووری (Gideon Toury) بۆ و مرگیران دوو بیرۆکه ی سه رهکی دهستنیشانکر دوو، یه کم هیشتهو ی و مرگیرانه که له شیوا و واتای دهقی بنه رتی، دوو همیش گونجاندنی له گهل کولتور و نامانجی خوینهر ی زمانی بۆ و مرگیران دراودا، که واته به لای (تووری) شهو و مرگیران تهها پیومندی به زمانه و نییه، بملکو بیر ی له و مرگیران دهکرده و هک چالاکیهک، که له لایه یاسا کلتورییهکانه و له قالدرا و ه و پهره و ی نورم/نهریتی دیاریکرا و دهکن (Toury, G. (1995, 56-61).

- له لای (محهمدی مه و ی، ۲۰۱۰، ۴۱) و مرگیران به گشتی ئاماژیه/ناو بۆ هه مو ئه و پرۆسه و ریازانه ی بۆ گواستنهو ی و واتای دهقی زمانی لیه و مرگیران درا و بۆ زمانی بۆ و مرگیران درا و.

که واته و مرگیران بریتیه له پیواژۆی گواستنهو ی و اتا و په یامی دهقی نوو سرا و، یان گوترا و له زمانیکه و بۆ زمانیکی تر، نه و ی له پیواژۆی و مرگیراندا دهگوازیته و، بیرۆکه ی دهقه به یی نه و ی نامانجهکانی دهقی سه رچاوه بگوریت، هاوکات و هکو پیوازیبه کی هونهریش وشه و په یام و شیوا ی نوو سه ریک له زمانی لیه و مرگیرانده و دهگوازیته و بۆ زمانی بۆ و مرگیران درا و به شیویهک خوینهر هه ست به هه مان ئه و کاریگهریه بکات، که خوینهر ی دهقی سه رچاوه هه ستی پندهکات.

۱-۱/۱ زانستی و مرگیران (Traductology)

جی بایه خه توژی نه و هکه ئاماژه به جیاوازی نیوان و مرگیران و زانستی و مرگیران دهکات، و مرگیران هونهر ی گواستنهو ی په یامی دهقه له زمانیکه و بۆ زمانیکی تر و به هره و شار مزابونه له کاری و مرگیراندا، واته ئاماژیه بۆ ههنگاو و شیوا ده کردارییهکانی و مرگیرانی دهقی، به لام زانستی و مرگیران بریتیه له لیکولینه و له خودی پیواژۆی و مرگیران به شیویهکی زانستی، نه مهش له چهند لایهکی و هک تیگهیشتن له بنه ما و تیورهکانی و مرگیران، ههروه ها لیکولینه و له میژووی و مرگیران و جۆرو ریازمکانی، "ئه م زانسته پیومندی به ئاشناوون به کاری نهجامدانی و مرگیرانه و هیه و ئه و پیوهندیانه ددوژیته و، که به زانستهکانی ترمه دهیهسته نه و" (قه رداخی و عه لی، ۲۰۲۲، ۳۰۶).

۱-۲/۱ بنه ماکانی زانستی و مرگیران

را ده ی سه ره که و تنی هه ر پرۆسه یهک دهیه ستر یته و به را ده ی پابه ندوون به ی بنه مایانه ی بۆ دیاریکرا و، که واته بۆ نه و ی هه ر پرۆسه یهک نامانجی بنه رتی و نه و ی له پینا ویدا ها تووه بپیکیت، پیویسته پابه ندی ئه و بنه مایانه بیت، که به ئاکامگهیشتنی پرۆسه که ی له سه ر و هه ستا و.

بنه مای زانستی و مرگیرانیش بۆ هه ر که سه که، که کاری و مرگیران نهجامدات و له و باز نه مایا کاربکات، نه مهش له پینا و به نه جامگه یاندنی و مرگیرانیکی کاریگه ر و واتا درا، به گشتی له چهند خالیکدا پوختکرا و نه و ه:

یه که م/ توانای و مرگیر له پسپورییه که یدا

دیارترین ئه و تواناییانه ی و مرگیریک دهکن به پیشه وریکی کارامه له بوا ره که ی خویدا، نه مانن:

۱. **ها و تابوون:** مه به ست له ها و تابوون دۆزینه و یی نزیکترین ها و تایی (واتایی، زمانه وانی، کولتوری، پراگماتیکی، دینامیکی، شیوا یی) یه، له پیوه ندی نیوان دهقی لیه و مرگیران درا و بۆ و مرگیران دراودا، به نامانجی به دهسته نیانی کاریگهریهکی هاوشیه و پاراستنی یه کارچمی په یامی دهقی ره سن، به تاییه تی کاتیک و مرگیران له نیوان ئه و زمانه دا دهکریت، که پنه کهاته یان دهر برینی هاوشیه یان نییه، هه ره وک {نیدا-Nida} خودی پیواژۆی و مرگیران به م بنه مایه پیناسه دهکات و ده لیت: "و مرگیران بریتیه له به ره مه نیانه و ی نزیکترین ها و تایی په یامی دهقی بنه رتی له زمانی بۆ و مرگیران دراودا، سه ره تا له رووی و اتا و ه دواتریش له رووی شیوا و ه" (Nida, 1964, 12).

٢. **وردبینی:** نامانجی بنهرتیی همر و مرگیزانیکی، گه یاندنی واتای دهقی سمرچاوهیه به وردی، ئهمهش نهک تنهها و مرگیزانی و شهکانه به دروستی، به لئوکلانیابونه لهوهی، که و مرگیزانهکه به وردی رهنگدانوهی و اتا و پهیمای دهقی رهمهسه، بهی زیادکردن یان لابرندی زانیاری. واتا "پئویسته و مرگیز بهی گوزرانکاری و اتا و بیروکی بابهتهکه و مرگیزیت و رماوای ئهوه بکات، که واژه جهستهیه و واتاش رۆحه، ناکریت جهسته بهی رۆح بگوازیتتهوه" (قهرمداخ و عهلی، ۲۰۲۲، ۳۰۶).

٣. **یههگر تویی دهق:** لایهینیکی گرنگی و مرگیزانه، دلنایی دهدات لهوهی، که واتاو مههستی سهرهکی دهقه بنهرتیییهکه دهپارزیت، ئهوهش له رینگهی رهوتی لۆژیکی بیروکهکانهوه دهپیت، "واته و مرگیزانیکی باش تنهها گواستنهوهی واتای رستهکان نییه به دروستی، به لئوکل دهپیت پهیمای گشتی دهقی و مرگیز دراو بپارزیت" (House, 1977, 57)، به جۆریک خوینهر له بیروکهیهکهوه بۆ بیروکهیهکی تر رینماییکات و پهیمندی نیوان رسته و دهق و بهشهکان روونیت.

٤. **گونجاندن:** مههست له گونجاندنی کولتوورییه، ناشکرایه که زمانهکان به قوولی پهیمندییان به کولتوورمه هیه، کهواته دهکریت ئهوهی له زمانیکدا واتای هیه، له زمانیکی تر دا بیوانا بیت، کهواته "گونجاندنی کلتوری کاتیک پئویسته، که توخمهکانی دهقی بنهرتی له کلتووری ئاخوهرانی زمانی بۆ و مرگیز دراو نامۆ، یان نهگونجاو بن، بهمهش و مرگیز پئویستهکات، ئهم توخمانه ریکبخت یاخود روونیانکاتهوه لهپیناو پاراستنی کاریگرییه مههستدارمهکا" (Newmark, 1988, 94).

٥. **شیواز:** بهشیکی گرنگه له هونهری و مرگیزان و پئویستی به تیگهیشتنیکی فراوان هیه له هردوو زمانی لیو مرگیز دراو و بۆ و مرگیز دراو، لهم لایهنه و مرگیز ئهرکی ئهمیه تونی دهقه سهرهکییهکه، یاخود شیواز ههکی بپارزیت، بۆ نمونه ئهگهر دهقهکه فهرمی بیت، یاخود نافهرمی، پئویسته له و مرگیزانهکهیشیدا رهنگداتهوه، ههروهها ئهگهر دهقیک له سهردهمیکی جیاوازا نووسرابیت، دهپیت و مرگیز ههولبدات شیوازیک بهکار بهینیت گوزارشت لهو سهردهمه بکات، ههندیکاریش و مرگیز پئویستی به داهپنان هیه بۆ دۆزینهوهی شیوازیکی گونجاو، که ههمان کاریگرییه دهقه بنهرتیییهکی ههپیت، چونکه شیوازی و مرگیزان دهپیت خزمهت به مههستی بنهرتیییه دهقهکه بکات.

٦. **پسپۆری:** بۆ و مرگیزیک زۆر گرنگه ئهوه پسپۆرییه دیاریکات، که ویت و ئارمژووی هیه و مرگیزانی بۆ بکات، چونکه واتا و مههستی دهستهواژمهکان له پسپۆرییهکهوه بۆ یهکیکی تر دهگۆریت، ههروهها "زمانی پسپۆری بعهده به بواریکی دیاریکراو و زۆر جار له چوارچووهی زمانی گشتی دهردهجیت، کهواته و مرگیزان بووته پسپۆری لهناو پسپۆریدا" (خهیلانی، ۲۰۲۳، ۱۷۳). دووم/ توانایی دهسهلاتشکانهوهی و مرگیز بهسهر زمانی لیو مرگیز دراو و زمانی بۆ و مرگیز دراو:

ناشکرایه له پیناژوی و مرگیزاندا، هردوو زمانی لیو مرگیز دراو و زمانی بۆ و مرگیز دراو و ههکیهک بایهخیان هیه و گرنگن، بهلام رۆلهکانیان به پینی ئهرکیان له پیناژ و کهدا دهگۆریت:

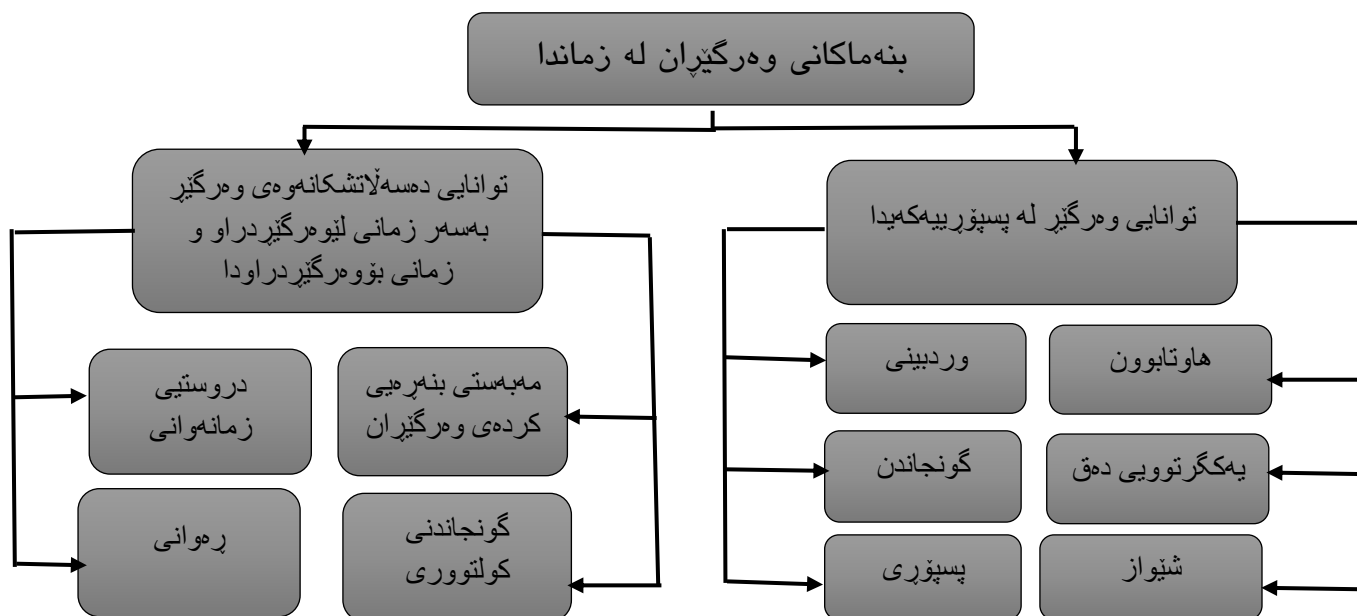
١. **مههستی بنهرتیی کردی و مرگیزان:** له بنهرتدا نامانج و مههستی کردی و مرگیزان، گه یاندنی پهیمایه بۆ خوینهری زمانی بۆ و مرگیز دراو، همر لهبهر ئهمهشه پئویسته و مرگیز شارمزیابی باشی له زمانی بۆ و مرگیز دراو ههپیت، تاوهکو دهقی و مرگیز دراو بۆ خوینهری ئهم زمانه روون و تیگهیشتنی ناسان بیت، له لایهکی ترمه زمانی لیو مرگیز دراو بناغهی کردی و مرگیزانه، بهو پیهی ئهم زمانهیه ناوهروک و واتا و پهیمهکه دابینهکات، که دهپیت بگهیمزیت.

٢. **دروستی زمانهوانی:** شارمزابوون له لایهنی زمانهوانیی هردوو زمانهکه، مهرجیکی بنهرتیی و مرگیزه، چونکه ئهگهر و مرگیز ناگاداری (پنکهاتهی ریزمانی) ی ههریهک له زمانهکان نهپیت، ئهوه بئگومان و مرگیزانهکی کهمهها دهپیت، رهنکه هۆکاریکیش بیت بۆ ئهوهی واتاو مههستی دهقی و مرگیز دراو به باشی نهگهیمزیت به خوینهر.

٣. **گونجاندنی کولتووری:** پئویسته له و مرگیزاندا ناوهروکی دهقی و مرگیز دراو لهگهل کولتووری زمانی بۆ و مرگیز دراو بگونجیت، ئهمهش چهند لایهینیکی وهک کومهلهشه و ئیدییهمهکان و نوکته و پهنی پشینان دهگرتتهوه، که به تهواوی پهیمندییان به کولتوورمه هیه، زۆر جار له کولتووریکهوه بۆ کلتووریک تر جیاوازن.

٤. **رهوانی:** و مرگیزانیکی رهوان، نیشانهی بهتوانایی و پیشهپییوونی و مرگیزه، ئهمهش له رینگهی شارمزیابیکی باشی و مرگیز له هردوو زمانهکهدا سهرچاومهگرتیت، به جۆریک تیگهیشتنیکی قوول له دهقی و مرگیز دراو، بنهمایهکی گرنگه بۆ و مرگیزانیکی باش، هاوکات شارمزیابی تهواویش له زمانی بۆ و مرگیز دراو، هۆکاره بۆ ئهوهی دهقیک به رهوانی و مرگیز دریت، رهوانیش تیگهیشتن ناساندکات و یارمهتی خوینهر دهدات باشتر له ناوهروکی بابهتهکه بگات و کاریگری زیاتری لهسهر دروستبکات، ههروهک {نیومارک-Newmark} لهم بارمهوه دهپیت: "ههگیز نابیت و مرگیزان بپینههوی سهرلێشیواوی بۆ خوینهر، مهگهر مههستی دهقه بنهرتیییهکه سهرلێشیواوی بیت" (Newmark, 1988, 25).

کهواته بۆ وەرگیرێکی لێهاتوو، پێویسته هاوسهنگی بکات له بایهخپێدانی ههر دوو زمانی وەرگیردار و بۆ وەرگیرداردا، چونکه جهختکردنهوه تهنها لهسهڕ پهکێک لهم زمانانه، دهموانت وەرگیرانیکی نادرست بهنننهکایهوه.

هیلکاری (۱) بنه‌ماکانی و هرگیان له زماندا

۲/۱ یه یوه نډییه و ا تاییه کان، چه مک و ناساندن

پهيو مڼډييه واتييهكان (Semantic relation) ناماژميه بؤ پهيو مڼډيى نيوان وشه و دهستواژمکان به پشتبستن به و اتاکانيان، واته مهبست لهي پهيو مڼډييه، که له پرووى و اتاو ده توخميکى زمانى به توخميکى تړى زمانيه ده دهستوړتپوه، ئهمهش "چمکيکى زمانهوانى نوپيه، سهرمتاى، يان سهرچاوهى سهرميکى ئهو بېرهمش بؤ {سوسوړ-Saussur} دهگړتپوه، زور جار به دوانهکاني سوسوړ ناسراون" (محمدامين، ۲۰۲۱، ۵)، بؤ نيشاندانى بايهخى ئهم چمککش و هک زار او ميهکى و اتاسازى، تپړ و انپنى بهشنيک له زمانهوانان له بارميهوه دمخړتپهروو.

- جون ليون (John Lyons) دهليت: "پهيوهنديه واتيپهكان بریتین له گریډانتيکی پېرموبهاندانه له نیوان واتاګانی دروسته زمانیهکاندا" (Lyons, 1977, 244-260).

- جۆفری لیچ (Geoffery Leech) یش بېڼیوایه "په یو منډیبه و اتاییه کان ښو ریگیایانه دهگریتهوه، که و اتای وشهکان له چوار چټیو هی پیرموی زمانیکدا و په یو منډییان له گڼل یه کنردا دمر دمخن، له وانه: هاوواتا، دژواتا، هایپونیمی و میرونیمی..." (Leech, 1981, 95-78).

- به بروای (بیستون نه‌محمد) یش "و شه فەر هه‌نگیه‌کان له‌سه‌ر ئاستی سیمانتیک و اتاکانیان و هه‌ر ده‌گرن، له‌و پهیوهندییانه‌ی، که له‌گه‌ل و شه فەر هه‌نگیه‌کانی دیکه هه‌یانه، به‌و پهیوهندییانه ده‌وتر یت پهیوهندیه‌ و اتاییه‌کان" (نه‌محمد، ۲۰۱۸، ۹).

کهواته په یو منډییه و اتا بیهکان ئه یو په یو منډییانن، که له نیا و شه و دروستهکاندا دروسته دین و په یو منډیدارن به چه که کانیانوه، واته دهر بری په یو منډی نیا و چه که جیاواز مکانن، بۆ چو نیستی تیگیشتن له دروستهکان و پیکه به بستنیان له چوار چو میه کی و اتاییدا، ئه مش ئوه ده گیه نیت، که وشهکان، تنها به و اتا فرهن گیه کانیان له زماندا به کار نابرین، بهکو به شیکیان به هو ی به کار هینانیان له دور و بهری جیاوازا، په یو منډی جیاواز دروسته که و واتای جیاواز ده گیه نن، واته و اتاکانیان له ریگه ی په یو منډیان له گه ل وشهکانی تری زماندا رو ونده بیتوه.

بوونی ئەم پەیموندییە ئێوان واتای وشەکانی زمانیش، بە دوو جور دیاری دەکەیت، "یەکەمیان لەسەر بنەمای توخمە دەرکەوتوووەکان دیاری دەکەیت، کە (ناسۆیی) شی پێدەئێن، دووهمیان بە گۆڕە ی توخمە دەرئەکەوتوووەکان دەستتێشان دەکەیت، کە زاراوە ی (ستوونی) شی پۆ بەکار دێت" (حەمد، ۲۰۱۰، ۷).

١-٢/١ پیوهندی ناسویی (Syntagmatic relation)

نهم پیوهندیی ناماژمیه بۆ چۆنییهتی ریکخستنی دانه زمانیهکان له پیکهاتیهکی هێلی ئاسویدا و چۆنییهتی تیکهلبوونیان لهپیناو دروستکردن، یان گهیاوندی واتادا، یاخود "مهبست لهو پیوهندییه، که یهکهیهکی زمانی لهگهڵ ئهوانی ترده، لهیهک کۆنتیکستدا هیهتی، و مکو پیوهندیی نیوان وشهکانی رستهیهک یان پیوهندیی نیوان دهنگهکانی وشهیهک" (حهمد، ٢٠١٠، ٧).

لهناو دانهکانی ههر ئاستیکی زماندا (سینتاکس، مۆرفۆلۆجی، فۆنۆلۆجی) نهم پیوهندییه بهدیهرکریت، بهمش کاریهگری لهسهریهک دروسدهمکن بهپیی یاسا ریزمانیهکان، بۆ وینه پیوهندییه واتاییهکان له ئاستی سینتاکسدا "بریتییه لهو پیوهندییه که لهنیوان کهرسته پیکهاتیهکانی رستهکهدا هیه" (حهمد، ٢٠١٦، ١٨)، نهمش له پیوهندیی ریزمانی و سیمانتیکی دانهکاندا دهردهکهریت، ههر بۆیه پێویسته ئارگۆمینتهکان پیوهست به پیوهندییه ریزمانیهکانی وهک (بکهر، بهرکاری راستهوخۆ، بهرکاری ناراستهوخۆ...)، ههر وهها پیوهست به پیوهندییه سیمانتیکییهکانیش وهک (کارا، کارتیکراو...) ریزبکهرین، بهروانه نمونهی (١):

(١) کچیک گولمهکی چاندوه.

بکهر بهرکار ئارگۆمینت-داواکهر پیوهندیی ریزمانی
کارا کارتیکراو ئارگۆمینت-داواکهر پیوهندیی سیمانتیکی

له نمونهی (١) دا، دوو ریزا بۆ ریزکردن و دیاریکردنی پیوهندی ئارگۆمینت-داواکهر به ئارگۆمینتهکانیهوه له ئاستی ئاسویدا هاتووتهنارهوه، که بریتین له (ههلاویرکردنی سیمانتیکی و ههلاویرکردنی پوله رهگهزی) (نهحمد، ٢٠٢٣، ١٣)، بهم شێوهیه:

یهکههه: له رووی سیمانتیکهوه: نهوه دهرگهیهوه که چۆن ئارگۆمینت-داواکهر مکان له رووی سیمانتیکییهوه ئارگۆمینتهکان کۆتوبهئندهمکن، بهروانه (٢):

(١-٢) - رافیار نوقلهکه دهخرمینیت.

(٢-ب) ؟ رافیار تههاتهکه دهخرمینیت

له (١-٢) دا ئارگۆمینت-داواکهری /دهخرمینیت/، له ریزبوونی ئاسویی ئارگۆمینتهکاندا، دوو ئارگۆمینت دیاریدهکات، که رۆلی کارایی به (NP1) دههخشیت و رۆلی کارتیکراویش به (NP2) دههخشیت، لیرهدا ئارگۆمینتی (کارا) پێویسته نیشانهی واتایی [ـزیندوو، +مرۆف/گیانلهبهر] ی هیهیت، ههر وهها ئارگۆمینتی (کارتیکراو)یش پێویسته نیشانه واتاییهکانی [ـرهقی، +لهبار بۆ خواردن، +دروستبوونی دهنگ(خرمه) له کاتی خواردنیدا] ی هیهیت، لهبهر نهمه نیشانه واتاییهکانی فریزی ناویی /رافیار/ و /نوقلهکه/ لهگهڵ رۆلی کارایی و رۆلی کارتیکراویدا ریکدهکهن، چونکه ههم فریزی ناویی /رافیار/ نیشانهی واتایی [ـزیندوو، +مرۆف/گیانلهبهر] ی هیه، ههم فریزی ناویی /نوقلهکه/ نیشانهی واتایی [ـرهقی، +لهبار بۆ خواردن، +دروستبوونی دهنگ(خرمه) له کاتی خواردنیدا] ی هیه، ههر بۆیه له ئهنجایی نهمه، رستهیهکی ریزمان راستی وانا دروست پیکهاتوه، بهلام له (٢-ب) دا فریزی ناویی کارتیکراوی /تههاتهکه/ نیشانهی واتایی [ـدروستبوونی دهنگ(خرمه) له کاتی خواردنیدا] ی تیدا نییه، له ئهنجایی نهمهشدا رستهیهکی ریزمان راستی (چونکه ژمارهی ئارگۆمینتهکان تهواوه) وانا نادروست پیکهاتوه.

دووهه: له رووی پوله رهگهزییهوه: ههلاویرکردنی ئارگۆمینتهکان دهرگهیهوه له لایهن ئارگۆمینت-داواکهر مکانیهوه له رووی ژماره و جۆره سینتاکسییهکانیان و ئهرکه ریزمانیهکان، بۆ نمونه ئارگۆمینت-داواکهریکی وهک /لیزانین/ داوا ی دوو ئارگۆمینت دهکات له جۆری فریزی ناوی له جیکهوتهی (بکهر) و فریزی پێشناوی له جیکهوتهی (بهرکاری ناراستهوخۆ) دا، که ههر دووکیان به خورتین، بهروانه (٣):

(٣) - سارا له ئامیرهکه دهزانیت.

(بکهر) (بهرکاری ناراستهوخۆ) (کردار)

(فریزی ناوی) (فریزی پێشناوی) (فریزی کرداری)

(ئارگۆمینت-داواکراو) (ئارگۆمینت-داواکراو) (ئارگۆمینت-داواکهر)

نهم پیوهندییه نیوان کهرستهکانی رستهش له ئاستی سینتاکسدا به (پیوهندی ئاسایی) ناوبراوه، که "پیوهندیی سینتاکسیی ئاسایی نیوان وشهکانی رستهیه، لهسهر بنهمای ریکهکوتن و یهکدی تهواوکردن دامهزراوه، به مهبستی بهئهنجامگهیاوندی رستهیهکی دروست له رووی وانا و ریزمانیهوه" (حهمد، ٢٠١٠، ٧٠).

٢-٢/١ پهيوندی ستونی (Paradigmatic relation)

پهيوندی په ریزمانی، یان سیمانتیکی نیوان دانه زمانیهکان دهگریتهوه، که دهتوانن له چوارچنویهکی دیاریکراودا جیگرهوهی پهکتری بن، بهیئ نوهی پیکهاتهی ریزمانی رسته، یان دهستهواژمه تیکدات، ئهم توخمانش سر به پهک پوله مگزن و پهيوندی په واتایی له نیوانیادا هیه، به واتایی دیکه "پهکه زمانیهکان له پهيوندی هیده، هندیکیان دهتوانن له ههمان ژینگهده، له باری ستونیدا لهبری پهکتری بین" (محمدمین، ۲۰۲۱، ۱۳).

له نیوان ناستهکانی زماندا، (واتا) مهبستی بنهرمتی توژیتهوهکهیه، هر بویه دهربارهی واتا دهوین له ناستی ستونیدا، لیرمه "واتا و بهای هر وشیهک بهگراوه بوشهکانی دیکه، له ههمان کهتهگری و له پیرومی زمانهکهده دهستهکهویت" (ئهمده، ۲۰۱۸، ۱۲)، واته "پهيوندی ستونی یارمتمیمان دهدهات له دیاریکردن و دوزینهوهی پهيوندی و اتاییهکانی نیوان وشهکان" (محمده، ۲۰۱۶، ۲۰)، ئهمش له چنده دیارده و پهيوندی په واتایی و مک: (هاوواتایی، گرتنهوه، هاوویژو... هتد) دا دهردهکهویت.

١-٢-٢/١ هاوواتایی (Synonym)

جیاوازی له فورم و هاوواتایی له واتای دانه زمانیهکاندا، دیاردهیهک دینتیهکایوه، که پییدهگوترتیت هاوواتا (سینونیم) و به پهکیک له پهيوندی و اتاییهکان ددهنریت، {سوسر-1916, p. 114, Saussur} له بارمیهوه دلئیت: "هاوواتاکان وشهگهلیکن، که واتای هاووشیان هیه، بهیئ نواندن و بهکارهینانیاں لهناو پیرومی زمانی جیاوازا"، هروه ها {کروز-2000, p. 157, Cruse} یش پیوایه "هاوواتاکان وشهگهلیکن، که واتاکانیاں نهمده لیکنیزیکدهیتهوه، زورجار دهکرتیت جیگورکیان پییکرتیت، به شیهوه کهمترین گوران له واتای دروستهکهده دروستیکات"، له {فهرههنگی (Longman) ی ئینگلیزی هاوچرخ یشدا، بهم شیهوه هاوواتایی خراوتهروو: "وشه یان دهستهواژمیهکه، که ههمان واتا، یان نزیکیی واتایی لهگمل وشه یان دهستهواژمیهکی ترده هیه له ههمان زماندا" (Longman Dictionary of Contemporary English, 2014, 1729).

ئهم دیاردهیه باسوخواسی زوری دهربارهی ههوون، یان نهوونی هاوواتایی تهواو لهسرکراوه، بهلام زوریهی زمانناسان لهسر نوه کون، که هاوواتایی تهواو. (نهو دانانهی له ههمو کونتیکیستیکدا جیهگی پهکتری بگرنهوه، بهیئ نوهی هیه جیاوازیهک له واتا و شیوا و بهکارهیناندا دروستیکهکن)، له زمانیکدا به تهواوی دهگمته و بوونیاں نییه، بهلکو زوریهی هاوواتاکان، نزیکیی واتاییان هیه، دهربارهی ئهمش {لیون-1977, 148, Lyons} دلئیت: "هاوواتایی تهواو دهگمته، چونکه هیه دو وشیهک له ههمو کونتیکیستیکاندا به تهواوی پهک واتای نییه"، هروه ها {کروز-2000, 157, Cruse} یش پیوایه "بهگشتی هاوواتایی تهواو بوونی نییه، چونکه زورجار واتای وشهکان دهرمنجایی کاریگری پهيوندی جیاوازا"، بهلام لهگمل ئهمشدا (حمد، ۲۰۱۰، ۲۹) دهربارهی هاوواتایی له زمانی کوریدا پیوایه که، "بریاردان لهسر نهوونی سینونیمی تهواو له زمانی کوریدا کاریکی ناسان نییه، دهکرتیت بلین سینونیمی تهواو له زمانی کوریدا هیه، بهلام بهو تیروانینهی، که لیکچوونی واتاییه، نهک پهکسانی واتایی"، کهواته دهکرتیت بگوترتیت هاوواتایی تهواو له زمانی کوریدا بهیدیهکرتیت، چونکه له زمانهکهده کومله وشیهک همن، هست به هیه جیاوازیهک له نیوانیادا ناکرتیت، تهناخت لهرووی سیمای واتاییهکانیشیانوه، بروانه نموننهکانی (۴):

٤-١) قوتابی = خویندکار

- خویندکار که ژیره. = قوتابییهکه ژیره.

٤-٢) بهیانی = سبهی

- سبهی کارمکانی تهواودهکات. = بهیانی کارمکانی تهواودهکات.

کهواته دانه هاوواتاکان له پهيوندی په ستونیدا دهتوانن جیهگی پهکتری بگرنهوه، بهیئ نوهی گورانی واتایی بهیننهکایوه.

١-٢-٢/١ پولکردنی هاوواتایی بهیئ ناوهوک

هاوواتاکان له زماندا به پشتهستن بهوهی واتاکانیاں تا چنده لهیهکهوه نزیکه و تا چنده دهتوانن له ژینگه جیاوازا جیهگی پهکتری بگرنهوه، بچنده جوریک پولکراون:

یهکهم // هاوواتایی تهواو (Perfect synonyms)

ئهو دانانه دمهگرتنهوه، که له ههموو کۆنتیکستهکاندا، جیاوازی له واتا و شیواز و بهکار هینانیا بیهناکریت. واته له لای زۆرینهی ناخپورانی زمانهکه یهک واتایان هیه و له توانایاندا یه جیهکی یهکتر بگرتهوه، بروانه (5):

(5) زیندان = بهندیخانه

قوتابخانه = خویندنگه

دانه هاوواتاکان لهم جوهری هاوواتادا، پێویسته سهر به یهک کات و سهردهم بن، "چونکه زمان به پرۆسهی گهشهکردندا دهروات، بهیچی ئهم گهشهکردنهش ههندیک له وشهکان له سینۆنیمی دهکهون و بهیچهوانهشوه ههندیکی تر، که پێشتر سینۆنیم نهبوون، دهبن به سینۆنیم" (محهمد، 2016، 21)، ههرویه پرۆهه ئهم جوهر هاوواتاییه "به بهراورد لهگهڵ جوهرهکانی دیکه کهمهتره و تهمهکهشی کورتتره" (حمه، 2010، 29)، ئهمهش هوکاره بۆ ئهوهی دانهکانی نمونهی (6) به هاوواتای یهک دانهنرین.

(6) دیومخان ≠ کهلهگی

دووه: هاوواتایی ناتهاو (Partial synonyms)

ئهو دانه زمانییانه دمهگرتنهوه، که له زۆربهی دهووبهرمهکاندا دهتوانن جینی یهکتر بگرتهوه، واته واتاکانیا ئهوهنده لیک نزیکه بیهتوه "کاتییک، کهسیکی ئاسایی بهکاریان دینیت، یان گوئی لیده بیهت، جیاوازی له نیوانیان ناکات" (محهمدامین، 2021، 39)، لێره شهوه، که به هاوواتای ناتهاو دانهراون "ناتهواوی ههیهکیکیان بۆ فاکتهریک له فاکتهرمکانی دروستبوونی دهگرتنهوه، لهوانهیه ههندیکیان له شیوازا جیاوازی و ههندیکیان له بهکارهینانیا له نیوان زارو شیومزارمهکاندا و ههندیکیان بههوی زمانی بیهگانهوه هاتینه ناو زمانهکهوه" (حمد، 2020، 29-30)، ئهم جوهر هاوواتاییه ههموو زمانهوانان دان به بوونیدا دهین و لهسهری کۆکن، بروانه (7):

(7) پینووس = خامه

نیش = نازار

شار = باژیر

نوین = پێخهف

سینیه // هاوواتایی دهووبهر (Contextual synonyms)

ئهو جوهری هاوواتاییه، که له دهووبهریکی دیاریکراودا و بۆ ماوهیهکی کاتی دهتوانن جیهکی یهکتر بگرتهوه و بینه هاوواتا، واته واتاکانیا بینه لهسهر ئهو دهووبهری، که تیایدا بهکارهیناون، ئهمهش ئهوه دهگهیهنیت، که ئهم دانه زمانییانه له بیهرمندا هاوواتای یهکتری نین، بهلکو بهیچی بهکارهینانیا له دهووبهریکدا دینه هاوواتا، بروانه، (8):

(8) – بیریکی باشی لێیکهروه.

- بیریکی قوئی لێیکهروه.

وهک له نمونهی (8) دا دهردمهکویت، /قول/، /باش/ بهیچی ئهو دهووبهری تیایدا هاتون، دهتوانن جیهکی یهکتر بگرتهوه و بینه هاوواتا، بهلام مهرج نییه له دهووبهریکی تردا ئهمه دروستییت، وهک له نمونهی (9) دا دیاره:

(9) – خویندکاریکی باشم هیه.

؟ خویندکاریکی قولم هیه

جینی ئاماژه بۆکردنه، که ئهم جوهری هاوواتایی له ناستی سینتاکسدا، نهک له فهرهنگدا، واته "وشهکان له فهرهنگدا هیچ پهیههدهیهک له نیوانیاندا نییه، بهلکو تهنها له دهووبهری بهکارهیناندا دینه سینۆنیمی یهکتر" (محهمد، 2016، 22-23).

۲/۱-۲-۱ پۆلکردنى ھاۋواتايى بەيىي پۆلەرگەزى

مەبەست لەم پۆلکردنە خستەنەرۆی جۆری ھاواتاكانە لەرۆی پۆلەر مگەزبەو، ئەم جۆرانەى ھاوواتاكانیش و مكوپەك نین و لەرۆی ئىكچوون و نزیکیى واتایی و ژمارمیان لە جۆر مكاندا، جیاوازییان ھەبە، بەشێکیش لە پۆلەر مگەزى ھاوواتاكان ئەمانەن:

یه کهم // هاوواتای ناوی

ئەم جۆرە ئامازىيە بۇ ناۋىك، كە نىزىكىي واتايي، يان ھەمان واتاي ناۋىكى تىرى لە زمانەكەدا ھەيە، بىروانە (۱۰):

(۱۰) حیثیت = ئاش

هۆ دە = ژووو

کچ = کیڑ

مندال = زار و ک

دووهه // هاوواتای ئاوه ئناوی

مەبەست لەو ئاوملوانەمە، كە لەگەڵ ئاوملوانەكی تری زمانەكە هاوواتان، یان نزیكیی واتاییان هەمە و لە توانایاندا یە جیگەیی یەكتر بگرنەو، ئاوملوانە هاوواتاكان ریزمیان لە هاوواتای پۆلەمگەزەكانی تر زیاترە، هەروەك {كلیۆف.ف.ن} دەلیت: "سینونیم لە ئاوملواندا زۆر بڵاوە" (لە: حمد، ۲۰۱۰، ۷۷) وەرگیراوە، پڕوانە نمونەیی (۱۱):

(۱۱) تون = تیژ

به نرخ = به قیمت

شیت = دیوانہ

تال = تفت

شوروم = بهوقوم

سٻيه // هاوواتاي كرداري

ئەو كەردارەنە دەگەرتەوه، كە هاوواتای یەككەرن، بەلام دەكەرتیت بەمپێی شێواز، یان كاتی كەدارەكە، یان دەمور و بەرەكە و اتاكەمیان بگۆرتیت، بڕوانە (١٢):

(۱۲) گهر ایهوه = هاتهوه

نو و ست = خهوت

رو و اند = چاند

سهر یدانه و اند = سهر ینه و یکر د

جوارہم // ھاوواتای ئاوہ لکرداری

هاو مکر دار مکان له زماندا چمند جوړيکن و همریه که بیان دیوکی پروودانی کردار مکه پشانده دن، لهوانهش (کاتی، شوینی، چوینی، چندی، ریکستن... هتد)، لهناو هم پو لمر مگزه ی زمانیشدا، دیاردهی هاو واتایی به دیده کړیت، بروانه نمونه ی (۱۳):

(۱۳) داهاتوو = ئاينده

له کن = له ته کی

بېگو مازن = بېشك

ژیر انه = لیّهاتو انه

بہک بہک = دانہ دانہ

بیڱومان هه‌موو ئهم جوړانه‌ی هاوواتاییش که خراڼه‌روو، مه‌رج نییه له زمانیکی تر دا هاوواتا بن یاخود له زمانیکی تر دا هاوتایان هه‌یت، واته دانه هاوواتاکان له سهر انسه‌ری زمانه‌کانی جیهاندا بوونیان هه‌یه، به‌لام جوړ و ژمار میان له زمانیکه‌وه بو

زمانیکی تر جیاوازه، بوونی ئەم جیاوازییانهش بەر ئەنجامی چەند ھۆکاریکە و گرت لە وەرگیراندا پێکدەھێنن، کە لەبەشی سێیەمی توێژینەمەکدا بە فراوانی ناماژمیان بۆدەکریت.

٢. گرتی ھاوواتایی لە پێواژۆی وەرگیراندا

ھاوواتاکان چەندین ڕێگەی جیاواز بۆ ناخوێران و نووسەران دەرەخسێنن، لە کاتی دەربرینی بێرۆکە ھاوشیوکاندا، ئەمەش گۆیگران و خوێنەرانی بێزار ناکات و زمان ھەمەچەشنتر دەکات، لەلایەکی ترمو بەردەستیوونی ھاوواتاکان، ڕێگە بە نووسەران و شاعیران دەدات، ئەو وشە و دەربرینانە ھەڵبژێرن، کە بە باشترین شێوە لەگەڵ ئاواز و شیوازی دەربرینی دەقیکدا بگونجیت، ئەمەش ناماژە بۆ ئەو دەمەکات، ئەم دیاردەییە دەتوانرێت سوودی لێبێنرێت لە زماندا، بەلام لەگەڵ ھەموو ئەمانەدا، دەکریت ئەم دیاردەییە واتا بۆ پێواژۆیەکی وەک وەرگیران گرت بێت.

١/٢ گرتی پەڕەندییە واتاییەکان لە پێواژۆی وەرگیراندا

لە بنەڕەدا ئەمرکی وەرگیران بریتیە لە چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ ئالۆزییەکانی واتادا، بەجۆریک کە دەقی وەرگیردراو لە زمانی بۆ وەرگیردراو، ھەمان واتا و کاریگەری و دەنگدانەوی کلتووری دەقی ڕەسەنی ھەبێت، ئەم ئالۆزییە واتا و جیاوازییان بەپێی زمانەکان، وا لە وەرگیران دەکات کۆکیکی داھێنەرانی ھەبێت، نەک تەنھا ئەمرکی گواستەووی واتای دانەکان بێت لە زمانیکەو بۆ زمانیکی تر.

پەڕەندییە واتاییەکان وەک لایەنێکی سەرەکی واتا، داھێنەرانی ئەم ئالۆزییە، چونکە زۆرجار ھەر خۆیان ھۆکارن بۆ دروستکردنی لێلی و ئاروونی و ئالۆزی لە زمانەکاندا و ئەمەش دەبێتە سەرلێشیواوی بۆ وەرگیر لە پێواژۆی وەرگیراندا، چونکە وەرگیر ناچار بە شارەزاییەکی تەواو لە زمانی لێوەرگیردراو و تاییەتەندییە کلتوورییەکانی دەکەن.

بوونی ئەم پەڕەندییە و بنەماکانی، کە خۆی لە ڕیکخستن و جیاکردنەوی توخمەکانی زمان و دروستکردنی پەڕەندییە جیاچیا لەپێناو لێکدانەوی واتای وشەکان و پێکھێنانی پەڕەندییەکی کارا لە ئێوانیاندا دەبینێتەو، لە ھەموو زمانەکاندا وەکە، بەلام ئەو جیاوازی دروستدەکات لە ئێوان زمانەکاندا، بوونی نایەکسانی و نابەرانبەرییە لە ئێوان توخمەکاندا، ئەمەش ئەو دەگەییەت، کە ئەو کۆمەڵە وشانە پەڕەندییە ستوونیەکان لە زمانیکدا پێکدەھێنن، بە دەگمەن لە زمانیکی دیکدا ھاوواتایی تەواو و یەک بە یەکیان ھەیە، بۆ نموونە: وشەیک چەندین ھاوواتای لە زمانی لێوەرگیردراو ھەیە، بەلام ڕەنگە تەنھا یەکیکیان لە زمانی بۆ وەرگیردراو ھەبێت، یان لەوانەیە ھەر نەبێت.

لەلایەکی ترمو لەبەر ئەوەی ھەڵبژاردنی وشەکان لە پەڕەندییە ستوونیەکان بە تەواوی بەندە بە دەورووبەرەو، بۆیە پێویستە وەرگیر نەک تەنھا واتای وشە، بەلکو دەبێت تەواوی واتا و مەبەستی ئەو دەورووبەری وشەکی تێدا ھاتوو، لێکداتەو، لە پاشدا فۆرمی ھاوتا بۆ وشە دیاریبکات لە زمانی بۆ وەرگیردراو.

٢/٢ گرتی ھاوواتایی لە وەرگیراندا

بیشک ھاوواتاکان لە زمانیکەو بۆ زمانیکی تر جاوازییان ھەیە، بوونی جیاوازییەکەش لە بنەمای پەڕەندییەکاندا نییە، بەلکو لە ژمارە و جۆر و بەرانبەری دانە ھاوواتاکاندا، "لە کردە و وەرگیراندا ھەڵبژاردنی وشە ھاوواتاکان و گونجاندنیان لە دەورووبەری زمانی نامانجدا، کاریکی ئاسان نییە" (عەلەف، ٢٠٠٩، ١٨)، چونکە دەشێت لە زمانی لێوەرگیردراو زیاتر لە ھاوواتاییک بۆ ناماژدان بە دیاردەیک، یان شتیک ھەبێت، بەلام ھەمان ژمارە ھاوواتا، یاخود فۆرمی بەرانبەری لێرووی واتا و ھەمان کاریگەری، لە زمانی بۆ وەرگیردراو نەبێت، یاخود بە پێچەوانەو دەگونجیت لە زمانی لێوەرگیردراو، دیاردەیک بە تەنھا فۆرمیک دەربردریت، بەلام لە زمانی بۆ وەرگیردراو چەند فۆرمیکی جیاواز بۆ ھەمان چەمک ھەبن، کە لێرەشدا جاریکی تر ھەڵبژاردنی گونجوترینان بۆ ناماژدان بە دیاردەیک، کە ھەمان کاریگەری واتا و مەبەستی دەقی بنەڕەتی دروستبکات، گرتە و کاری وەرگیر گرانتر دەکات، ڕوانە نموونە (١٤):

١٤-١) - لە زمانی کوردیدا وشەکانی /قوتابخانە/ و /خوێندنگە/ ھاوواتای تەواو و بە دەگمەن نەبێت لە بەشی ھەرە زۆری دەورووبەرە جیاوازمکاندا، جیگە یەکتەر دەرگەنەو بەی ئەو گۆڕانی واتایی دروستبکەن، ئەمەش ئەو دەگەییەت لە زمانی کوردیدا، دوو فۆرمی جیاواز ھەن بۆ ناماژدان بە تەنھا چەمکیک، بەلام ئەم دیاردەییە مەرج نییە لە زمانیکی تری وەک زمانی

ئینگلیزی هاوشیوه بیت، بۆ وینه له زمانهکهدا بۆ گیاندنی واتای /قوتابخانه/ تهنه فۆرمی /school/ بهکاردهبریت و هاوواتای تر بۆ وشهکه نییه، یاخود گونجوتره بگوتریت هاوواتای تهو او بۆ وشهکه نییه.

١٤-ب) - بهپچهوانهشوه له زمانی ئینگلیزیدا، چندين فۆرمی جياواز بۆ گیاندنی چهکی /دهستپیکردن/ له زمانهکهدا هه، لهوانهش /begin/، /start/، /commence/، /initiate/، له کاتیکدا ههموو ئهم چهکانه له زمانی کوردیدا به بهک فۆرم دهردهبرین.

ههریهک لهم گروپه هاوواتایانهی له ههردوو زمانهکهدا خرانهروو، ئهوه نیشاندهدن، که چۆن دهکرتیت تهنه بیرۆکهیهک له زمانی لیوهرگیردراودا، به تاکه فۆرمیک ئامازهی بۆ بکرتیت، بهلام له زمانی بۆهرگیردراودا، به چهند فۆرمیک جياواز دهردهبریت و به پچهوانهشوه.

کهواته دهگونجیت بگوتریت بوونی ئهم نایهکسانی و نابهرانبهریهی فۆرمه هاوواتاکان له نیوان ئهم زمانهکهدا، دهرئهنجایی چهند هۆکاریکن، لهوانهش:

یهکههه // جياوازی جوگرافی

ژینگهی جوگرافی ناخوهرانی هه زمانیک، کاریگهری ههیه لهسهه ئهوشانهی ناخوهرانی زمانهکه بهکاریدههینن، ئهمهش دهربارهی وشهگهلکن، که پهوههندیدارن به کهشوههوا، یان سروشت و جۆری ئه مالات و ئازه لانهی لهو ژینگهیهدا هه، لهم بارهیهشوه لهو ژینگهیهدا چ دیاردیهک، یان شتیک زۆر بیت، ناو بۆ ئه شته زۆره و هاوواتایی له زمانهکهدا دروسندهکات.

جا لههه ئهوهی ژینگهی ناخوهرانی زمانیک بۆ زمانیک تر جياوازی ههیه، ئهمهش هۆکاره بۆ ئهوهی له نیوانیاندا، جياوازی و نابهرانبهری له فۆرمه هاوواتاکانیاندا بیتهکایهوه، بهروانه نمونهی (١٦):

١٦) بههۆی تایبهتمهندیی ژینگهی و جوگرافی ناوچهکانهوه، ناخوهرانی زمانی کوردی له دهربرین و ئامازهدان به دیارده سروشتیهکان زۆر دهولههمندن، یهکیکیش لهو دیاردانه، /با/یه، که چندين ناو بۆ ئهم دیاردهیه و جۆرهکانی له زمانهکهدا ئامازهمیانپیکراوه، لهوانهش:

گهردهلوول: بایهکی خیرایه، که پچهدهخوات و پوهوشوپه لاش و خۆل لهگهل خۆی ههلههگریت.

گهژملووکه: له بایهکی توند و بههیز پیکدیت و به شیهیهکی باز نهیی ههلههکات.

باوبوران: بایه لهگهل باراندا.

زیلان: بایهکی سهخت و وشکه

کرپوه: بایه لهگهل بهفردا.

شنهبا: بایهکی سوکی فینهکه.

کزهبا: بایهکی سوکی سارده.

سوله: بایهکی سارده.

جیا لهم ناو و جۆرانهی خرانهروو، چندين ناوی تر به پپی ناوچهکان بۆ جۆرهکانی ئهم دیاردهیه هه له زمانهکهدا و ههندیکیشیان دهبن به هاوواتای تهوای ئه جۆرانهی ئامازهمیان بۆکراوه، وهک /رشهبا/، /زریان/، /قهههیل/، /شهمال/، /زه لان/، /سهبا/، /باهۆز/، /باگیژه/، /بابلیسک/...هتد.

بوونی ههموو ئهم فۆرمانه بۆ تهنه دیاردیهک، که بههۆی ههلهکهوتهی جوگرافی ناخوهرانی زمانهکهوه هاتونهکایهوه، مهرج نییه له زمانیک تر بهو شیویه بیت، واته مهرج نییه له زمانیک تر دا بهرانبهر ههریهک لهو فۆرمانه، هاوتایهک ههیت.

لهلایهکی ترموه له زمانی ئینگلیزیدا، بۆ دیاردیهکی ئای وهک /شهپۆل/، بهپپی جۆر و قهباره و شیوهکهی، چندين فۆرمی جياواز بۆ خستنهرووی ئهم چهکه هه، لهوانهش:

Wave: شهپۆل

Swell: به شهپۆله گهوره و درێژمان دهگوتریت، که زۆرجار بههۆی با له زهریاکاندا دروسندهبن.

Surge: شهپۆلیکی خیرا و بههیزه و زۆرجار بههۆی توفانهوه دروسندهیت.

Ripple: شهپۆلێکی بچووک و نهرمه و زۆر جار لهسهر ئاوی وهستاو دروستدهبێت.
Breaker: شهپۆلێکه، که له کنار مهکان دهشکێت و دهیبێت به کهف.
Crest: به بهرزترین بهشی شهپۆل دهگوترێت.
Trough: به نزمترین بهشی شهپۆل دهگوترێت.
Tsunami: شهپۆلێکی گهره و وێرانکهره، که زۆر جار بههۆی بوومهلهزهی ژیرئاومه دروستدهبێت.
Wake: شهپۆلێکه، که بههۆی کهشتی یان شتیکی جولاو لهسهر ئاومه دروستدهبێت.
Whitecap: شهپۆلێکه، که سههر مهکی کهفی سهپی بههۆی باوه دروستدهکات.

ههر یهک لهم فۆرمانه ئاماژهن بۆ چه مکی /شهپۆل/ و جۆر مهکانی له زمانی ئینگلیزییدا، له بهران بهردا و له زمانی کوردیدا، تهنها یهک فۆرم ههیه بۆ ئاماژهدان به ههمان چه مکی، نهبوونی ئهم هاوتاییهش له زمانهکهدا، دهگهریتهوه بۆ ههلهکهوتهی جوگرافی ئاخیومهانی زمانی کوردی، که دهريا و زهريا له ناچهکهدا نیه و ئهمهش وایکردوه، فۆرم و دهستهواژهی کهمتر بۆ دیاردهکه ههیبێت، بهراورد به زمانی ئینگلیزی، ئهمهش گرفت بۆ وهرگیر دروستدهکات، له کاتی گهران به دواي هاوواتای فۆرمانهکان، که ههمان وردمهکاری چه مکی فۆرمانهکه بگهیهنێت.

بوونی ئهم جیاوازیانهی نێوان زمانهکانیش بۆ بواره جیاچیاکان، به واتای ئهوه نایهت که زمانیک له توانیدا بێت فۆرمی زیاتر بۆ بواریک دابنێت، بهلام زمانیکی تر له توانیدا نهیبێت، بهلکو "ئهم تیگهیشته جیاوازان له زمان تهنها له بهر ئهوهیه که ههر کومهله زمانیک به پتی رادهی گرنگیهک که بۆ بواریکی تایبهت له بهر چاو دهگرێ به شیهیهکی تایبهت پۆلێنبهندی دهکات" (سهفهوی، ۲۰۰۵، ۲۲).

دووهم // بوونی زار و شیوهزاری جیاواز

له بهر مهتا بوونی جیاوازی له زارو شیوهزار مهکاندا، هۆکاریکی سههر مکی پهیدا بوونی دیاردهی هاوواتایین (مههمه، ۲۰۱۰، ۹۵)، که ههر خودی ئهم هۆکارهش گرفت بۆ وهرگیر دروستدهکات، چونکه ئهم دیاردانه له زماندا، رهنگدانوهی گۆرانکارییه ناوچهیی و کۆمه لایهتیهکانن و ئهسته مه وهرگیریک بتوانیک شارهزایی تهواوی له ههموو زارو شیوهزار مهکانی زمانیکدا ههیبێت، ئهمهش له نموونهکانی (۱۷) دا رووندیهیتهوه:

۱۷-ا) – سهوز (شیوهزاری سلیمانی) = کهسک (شیوهزاری ههولێر) Green
۱۷-ب) – (British English) = autumn¹ (American English) = fall پاییز

له زمانی کوردیدا، ههردوو فۆرمی /سهوز/ و /کهسک/ هاوواتای یهکترن و له ئهنجامی شیوهزاری جیاوازمه پهیدا بوون، له بهران بهردا زمانی ئینگلیزی تهنها فۆرمی /green/ ی ههیه، که هاوتای ئهم فۆرمانهی زمانی کوردی بێت، له لایهکی ترمه ههر یهک له فۆرمانهکانی /autumn/ و /fall/ هاوواتان و ههردووکیان ئاماژهن بۆ چه مکی /پاییز/ له زمانی ئینگلیزییدا، که له زمانی کوردیدا به تهنها فۆرمیک ئاماژهی بۆکراوه، ئهم دوو وشه هاوواتایهش له ئهنجامی بوونی زاری جیاوازمه پهیدا بوون، بهم شیهیه: /autumn/ له ئینگلیزیی بهریتانیدا و /fall/ له ئینگلیزیی ئهمریکیدا بهکاردهبرێن، کهواته بوونی زار و شیوهزاری جیاواز هۆکاریکن بۆ نایهکسانی هاوواتاکان له نێوان زمانهکاندا.

¹. ئینگلیزیی بهریتانی و ئینگلیزی ئهمریکی، دوو دیالیکتی ستانداردی زمانی ئینگلیزین، بهلام ئهم دوو دیالیکته له چهند لایهتیکی وهک فۆنهتیکی و ریئوس و وشهسازی و ریزمانی، جیاوازیان ههیه، بۆ زانیاری زیاتر له بارهی ئهم جیاوازیانهوه، بروانه:

Phonological Differences: (Wells, J.C. (1982). Accents of English).

Spelling Differences: (Algeo, J. (2006). British or American English? A handbook of word and Grammar Patterns).

Vocabulary Differences: (Crystal, D. (2003). The Cambridge Encyclopedia of The English Language).

Grammatical Differences: (Biber, D., Johansson, S., Leech, G., Conrad, S., & Finegan, E. (1999). Logman Grammar of Spoken and Written English).

سنيهم // بوونی هاوواتای نیدیهمی

بهشیکی وشه هاوواتاکانی زمان، نیدیهمهکانن، که سهراچاوهیهکی باشی پیدابوونی دیاردهکن له زماندا و بریتیین لهو دروسته و دهستهواژانهی، که هاوواتایی فورمیکی تری زمانهکه دهگیمینیت، بهلام به شیوهی واتایهکی خواراو، واته نهم دروستانه له ئاستی سینتاکسدا دروستههین و له پاشدا به لیکسیم دهین و دهگهرنهمه بو فهرهنگ و دهینه هاوواتا لهگهل فورمیکی تری زمانهکهدا بو نماژهدان به ههمان چهک، کهواته نهم دروستانه جگه له واتا بنهرهتییهکهی خویان، واتایهکی خواراو دهگیمین، که رهنگدانهوی کلتورن.

کهواته بو وهرگیریک نهمر شارمزییهکی باشی لهزمان و کلتور و نهم دروستانهی دهرنجامی کلتورن له زمانی بوهرگیریدراودا نهیت، دور نییه وهرگیرانیکی وشهیی بو دروستهکه بکات، بهمیش واتایهکی دور له واتای دروستهکه دهگواژنهمه، بروانه نمونهی (18):

(18) قهلق = دوودل <<هاوواتای نیدیهمی>>
Two heart ≠ Reluctant

دروستهکانی /قهلق/ و /دوودل/ له زمانی کوردیدا هاوواتای یهکترن، بهلام نهمه له زمانیکی تر دا مهرج نییه بهو شیویه بیت، بو وینه له زمانی ئینگلیزیدا فورمی /Reluctant/ هاواتای چهکی /قهلق/، بهلام لهگهل دروستهی /two heart/ دا به هیچ جوریک نابنه هاوواتای یهکتر.

لهگهل نهمهشدا، له زمانی لیومرگیر دراودا، کاتیک دروستیهکی نیدیهمی دهبیته هاوواتای وشهیهکی تر، مهرج نییه له زمانی بوهرگیریدراویشدا بو ههمان بیروکه، هاواتایهکی نیدیهمی ههیت، واته رهنکه فورمه هاوواتاکه له زمانی بوهرگیریدراودا ههر هاواتای نهیت، یان نهمر ههشییت دروستیهکی فهرهنگی بیت، نهک نیدیهمی، وکو له نمونهی (18) دا، /دوودل/ که فورمیکی نیدیهمیه، هاواتاکه له زمانی ئینگلیزیدا /Reluctant/، که فورمیکی فهرهنگیه.

چوارهم // کاریگیری زمانهکان له سهراچاوهیهکی

گرفتیک تری نهم بواره، بوونی نهم وشه وهرگیراوانهیه، که له زمانیکی ترموه هاوواتونهته ناو زمانی لیومرگیر دراوموه و لهگهل فورمیکی تری زمانهکهدا، که ههمان چهک دهگیمینن دهبیته هاوواتا، وک له نمونهکانی (19) دا دهرهکهویت:

(19) بهفرگر = سهلاجه
قوتابی = تلهبه
جلشور = خهساله

نهم دیاردهیهی نیوان زمانهکانیش بههوی باری سیاسی و بازگانی و تهکنهلوزیا و پهرموکردنی دیاردهی جوتزمانی...هتد، پیدادهییت، نهمرچی له بنهرمتدا دیاردهکه "یهکیکه له گرنکترین نهم ریگیانهی، که سینونیم لهناو زماندا دروستهکات" (حمد، 2010، 24)، بهلام ههندیکجار دهبیته گرفت له پیواژوی وهرگیراندا، بو وینه ههندیکجار له پال نابهرانبهری هاواتاییدا، گرفت له گواستهمهوی تاییهتمندیی هاوواتاکان له نیوان زمانهکاندا دروستهبیته، بروانه نمونهی (20):

(20) له زمانی ئینگلیزیدا وشه /begin/، که واتای /دهستیکردن/ دهگیمینیت، هاوواتای وشه /commence/ ییه، که له زمانی فهرمنسییهوه هاوواتونهته ناو زمانی ئینگلیزییهوه، لهگهل نهمهی نهم دوو فورمه هاوواتای یهکترن، بهلام له بهکارهینانیاندا، جیاوازییهکی کهم له نیوانیاندا ههیه، بهم شیویه:

- The ceremony will commence at 10 AM.
له کۆنتیکستیکی فهرمیدا بهکاردهییت.
- Let's begin the meeting now.
نافهرمییه و له ئاخاوتنی ئاسایی رۆژاندا بهکاردهییت.

كهواته و مرگيرانى ئهم دهستهواژانه بۆ زمانىكى و هكو زمانى كوردى، گرفت دروستدهكات، چونكه بۆ ههردوو فورمهكه يهك هاوواتا ههيه و خاوهن نيشانهى فهرمى، يان نافهرمى نيبه و بيلايهه، بهمهش و مرگير ناتوانيت هاوتايهك، كه تهواوى چهكهكه بگهيهيت له زمانى بۆ و مرگير دراودا، بۆ فورمهكه دابنيت.

پينجهه // بوونى هاوواتاي تابووى

ههنديكجار بهشيك له وشهكان له لايهن ئاخيوهرانى زمانهوه قبولكراو نين، جا به هه هويهكى و هكو (دابونهريت، ترسان، شهرمكردن، شكۆ... هتد)، له دهربرينى فورمهكاندا بيت، بۆ ئهمهش كۆمهليك دهربروى تر جىي ههريهك لهم فورمانه دهگرهوه و دهبنه هاوواتاي يهكتر، كهواته تابووهكانى زمان هويهكى ترى پهيدا بوونى دياردهى هاوواتايين.

بيشك هاوواتاي تابوويش له زمانىكهوه بۆ زمانىكى تر جياوازي ههيه، چونكه تابووهكان پهيوهستن به دابونهريت و خوهرهوشى تاكهكانى كۆمهليكهكه، بۆيه دهشيت ئهوى له كۆمهليكهكهدا تابوو بيت، له كۆمهليكهكهى تر دا قبولكراو بيت، بروانه نموونهى (٢١):

(٢١) ستيان = سوخمه

Bra

وشه / ستيان / له زمانى كورديدا تابووه، ههريه فۆرمى / سوخمه / و هك هاوواتاي وشهكه زياتر بهكاردههينريت، بهلام له زمانى ئینگليزدا ئهم چهكهكه تابوو نيبه و به فۆرمى / Bra / ئاماژهى بۆ كراوه، بۆيه نهگه و مرگيرىك ئهم چهكهكه له زمانى ئینگليزيبهوه بۆ زمانى كوردى بگوازيتتهوه، پيوسته شارمزاى باشى له دابونهريت و خوهرهوشى ئاخيوهرانى زمانهكهدا ههبيت و درك به دهربراه تابووهكانى زمانهكه بكات، بۆئهو له كاتى و مرگيراندا، ئهو فورمانه و هك هاوواتا دابنيت، كه له لايهن بهكارهينهرانى زمانهكهوه قبولكراون.

ياخود ههنديكجار تابووهكان هاوتايان له زمانى بۆ و مرگير ناچاردهكهن به رستهيهك و هريگيريت، يان روونييكاتهوه، ههنديكجار بهشيك له تابووهكان له دياكرونى زمانىكهدا قبولكراو نهوون، بهلام له ئيستاي زمانهكهدا چيدى تابوو نهماون و قبولكراون، ياخود به پيچموانهوه، كه ديسان ئهمهش رهنه سهرنيشيو او ييهكى ترى و مرگير بيت له كاتى و مرگيراندا.

نەجام

1. وەرگێران تەنھا گواستەوهی وشەکان نێبە لە زمانیکەوه بۆ زمانیکێ تر، بەلکو پێواژۆیهکی زمانهوانی و هونەری و کلتوریه، که واتا و پەيام و شێواز و مەبەست و کاریگەرییهکانی دەقی بنەرەتی بە هەمان کاریگەرییهوه بۆ زمانی بۆ وەرگێردراو دەگوازیتهوه.
2. پەيوەندییه واتاییهکان لە هەردوو ئاستی ئاسۆیی و ستوونیدا، بناغەیهکن بۆ لیکدانەوهی واتای وشە و دەستەواژەکانی زمان، دیاردەى هاوواتاییش وەک یەکنێک لە گەرنەترین پەيوەندییه ستوونیهکان، که واتای دروستەکان بەپێی دەورووبەری بەکارهێنانیان لیکەداتەوه، دەبیته یارمەتیدەر بۆ وەرگێر و وەرگێران لە هەلبژاردنی واتا و هاوتایهکی دروست بۆ فۆرمە زمانیهکان.
3. توێژینهوهکه ئهوهی دەرخستوه، که دیاردەى هاوواتای لە پال سوودەکانی بۆ دەولهەندکردنی زمان، دەتوانیت گرتی گهواره بۆ وەرگێر دروستیکات، ئەم گەرفانەش بەرئەنجامی بوونی (جیاوازیی لە زارو شێوەزار، جیاوازیی جوگرافی، بوونی هاوواتای نێدیهی، کاریگەریی زمانەکان لەسەر یەکنێکی، تابوو کلتوریهیەکان) دا، که ئەمانەش هۆکارن بۆئەوهی هەلبژاردن و دۆزینەوهی هاوتای فۆرمەکان ئالۆزتر بن.
4. نایەکسانی لە ژماره و جۆری هاوواتاکان لە نێوان زمانەکاندا، وەرگێران دەکاته پێواژۆیهکی داھێنەرانه، که پێویستی بە شارەزایی زۆر لە هەردوو زمان و کلتورەکاندا هەیه.

سەرچاوهکان

1. زمانی کوردی

• کتێبهکان

- محمد، دارا حمید، (٢٠١٠)، واتا سازی هەندێ لایەن لە سیمانتیک و پراگماتیک لە زمانی کوردیدا.
- سەفەوی، کورش، (٢٠٠٥)، حموت گوتار دەربارەى وەرگێران، وەرگێرانی رەفەعت موراڤی، چاپخانهی کاربین/ سلیمانی.
- مەحوی، محەمەد و رێبین هەردی و فەرهاد پیربەل و ئهوانی تر، ٢٠١٠، وەرگێران و میتۆد، چاپی یەکهەم، چاپخانهی گەنج/ سلیمانی.
- عەللاف، پەروین عوسمان مستەفا، (٢٠٠٩)، واتا و وەرگێران لیکۆلێنهوهیهکی واتاسازییه، چاپی یەکهەم، چاپخانهی رۆژەهەلات/ هەولێر.
- ئەحمەد، بیستون حەسەن، (٢٠١٨)، لیکدانەوهی سیمانتیکی و پراگماتیکی دەربراوێ چەسپاوەکان لە زمانی کوردیدا، چاپی یەکهەم، چاپخانهی ناوەندی سارا/ سلیمانی.
- ئۆستینوف، میشل، (٢٠١٧)، وەرگێران تیۆرەکانی وەرگێران، پڕۆسەى وەرگێران، وەرگێرانی: فەرشید شەریفی، چاپی یەکهەم، چاپخانهی سەردەم/ سلیمانی.

• نامه نهکادیمییهکان

- محەمدامین، محەمەد قادر، (٢٠٢١)، لیکدانەوهی پەيوەندییه واتاییهکان بە پێی تیۆری سیما واتاییهکان، نامەى ماستەر، کۆلیژی پەروەردە، زانکۆی راپەرین.
- محەمەد، شادان حەمەهەمین، (٢٠١٦)، پەيوەندییه واتاییهکانی ناو مۆرفیمە بەندەکان لە زمانی کوردیدا، نامەى ماستەر، کۆلیژی زمان، زانکۆی سلیمانی.
- حمد، شیروان حسین، (٢٠١٠)، تیروانینیکی نوێ بۆ سینۆنیم لە زمانی کوردیدا، نامەى ماستەر، کۆلیژی زمان، زانکۆی سلیمانی.
- حەسەن، فەرهاد توفیق، (٢٠١٠)، پەيوەندییه سیمانتیکییهکان و هەندیک دیاردەى واتایی لە زمانی کوردیدا، نامەى ماستەر، کۆلیژی زمان، زانکۆی سلیمانی.

• گۆقارەكان

- خەيلانى، عەبدولسەمەد محەممەد، (٢٠٢٣)، ئاستەنگەكانى بەردەم وەرگىزانی دەقە ياسايبەكان لە نێوان كوردی و عەرەبیدا، گۆفاری زمان و زار، ژمارە (٧)، (نەورۆزى-٢٧٢٣)، لاپەرە (١٧٠-١٨٢).
- قەسەداخى، بەهات حەسەب و نازاد رەمەزان عەلى، ٢٠٢٢، تەكنىك و رەهەندەكانى وەرگىزان لە بوارى مەيدادا، گۆفارى زانكۆى گەرميان، ژمارە (٣)، ديسەمبەرى (٢٠٢٢)، لاپەرە (٣٠٤-٣١٥).
- قادەر، شێركو حەمەنەمین، (٢٠٢١)، هەلسەنگاندنێكى زمانى وەرگىزانە زانستىيەكانى بابەتى (زانست بۆ هەمووان)ى قۆناغى نەهەتى پۆلى حەوت وەك نموونە، پروسەدينكى چارەمەين كۆنفرانسى نێودەولەتى سەنتەرى هەندرين بۆ زمان و توێژينهەوى كەلتورى (٢٠٢١)، بېنگەو تێدامانى وەرگىزانى كوردى لە وەرگىزانى جيهاندا، لاپەرە (٢٧-٤٥)، زانكۆى سۆران.

٢. زمانه، نینگلیزی

- Algeo, J. (2006). *British or American English? A handbook of word and Grammar Patterns*. Cambridge University Press.
- Biber, D., Johansson, S., Leech, G., Conrad, S., & Finegan, E. (1999). *Logman Grammar of Spoken and Written English*. Pearson Education.
- Benjamin, W. (1968). The task of the translator (H. Zohn, Trans.). In H. Arendt (Ed.), *Illuminations*. Schocken Books. (Original work published 1923).
- Crystal, D. (2003). *The Cambridge Encyclopedia of The English Language*. Cambridge University Press.
- Cruse, D. A. (2000). *Meaning in language: An introduction to semantics and pragmatics*. Oxford University Press.
- House, J. (1977). *A model for translation quality assessment*. Gunter Narr Verlag.
- Jakobson, R. (1959). On linguistic aspects of translation. In R. A. Brower (Ed.), *Havard University Press*.
- Lyons, J. (1977). *Semantics: vol. 1*. Cambridge University Press.
- Leech, G. (1981). *Semantics: The study of meaning* (2nd ed.). Penguin books.
- Longman. (2014). *Longman dictionary of contemporary English* (6th ed.) Pearson Education.
- Munday, J. (2016). *Introducing translation studies: Theories and applications* (4th ed.). Routledge.
- Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. Prentice Hall.
- Nida, E. A. (1964). *Toward a science of translating*. Brill Academic Publishers.
- Toury, G. (1995). *Descriptive translation studies and beyond*. John Benjamins Publishing Company.
- Wells, J.C. (1982). *Accents of English*. Cambridge University Press.